

סימן שיג

פתיחה

סימן שיג נמצא בין דיני מוקצה לדיני בניין, לא במקרה. כותרת הסימן בשו"ע: "טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת", מלמדת שבסימן הזה נעסוק בדיני מוקצה. מאידך כותרת הסימן בטור: "בנין כגון פקק החלון ונגר הנגרר ונעילת דלת וקנה שנועלים בו", מלמדת שנעסוק בדיני בניין.

שני הדברים נכונים. יש מחלוקת ראשונים, שניגע בה בהמשך, האם אנחנו עוסקים בדיני בניין וסתירה או בדיני מוקצה, ולמעשה בסימן נעסוק גם בדיני בניין וסתירה מדאורייתא ומדרבנן וגם בדיני מוקצה.

אפשר לחלק את הסימן לארבעה נושאים:

א. סגירת פתחים במבנה קיים: זה הנושא שבסעיפים א – ד. כאשר בחלק מהמקרים בנושא זה יש מחלוקת אם האיסור הוא מצד 'מחזי כבונה' או מצד טלטול מוקצה.

ב. חבור שני עצמים בחוזק: זה הנושא שבסעיפים ה – ט (פרט לסעי' ז).

ג. קורת הבית שנשברה (בונה ומוקצה): זה הנושא בסעי' ז.

ד. השוואת גומות: זה הנושא בסעי' י.

א. סגירת פתחים במבנה קיים

הנושא הראשון בסימן מתחלק לכמה מקרים ובחלקם יש לדון אם האיסור הוא מוקצה או מיחזי כבניין.

בסעיף א, שלשה מקרים: פקק החלון, קנה שהתקינו להיות נועל בו, נגר שהוא יתד שנועלים בו.

בסעיף ב מקרה אחד: נגר שנכנס לארץ

בסעיף ג שני מקרים: דלת שלא משתמשים בה תמיד, דלת שמשתמשים בה תמיד

בסעיף ד שני מקרים: דלת מלוח אחד, דלת מורכבת מכמה לוחות

א.1. פקק החלון

במשנה שבת (קכה ב) נחלקו רבי אליעזר וחכמים. "פקק החלון (פיי' לוח ומסך או שאר כל דבר שסותמים בו החלון, ברטנורא¹) רבי אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו".

¹ עיי' במגן אברהם (ס"ק ח) שמדובר כאן בלוח שעשוי מכמה חתיכות ולא מחתיכה אחת.

בגמרא אמר רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן שרבי אליעזר וחכמים חלוקים בדין הוספה על אהל עראי בשבת וביום טוב. לרבי אליעזר אסור להוסיף על אהל ארעי ולחכמים מותר.

בשיטת רבי אליעזר מסכימים כולם שיש איסור להוסיף על אהל עראי ולכן צריך תיקון שמראה שאין כאן בניין אלא משהו אחר, לכן הצריך רבי אליעזר קשירה ותלייה. אלא שנחלקו האם עיקר דבריו היה בגג או גם במחיצה. לרש"י אין איסור לעשות מחיצת עראי ולכן עיקר דברי רבי אליעזר היו על גג, ומה שאסר במקרה שלנו הוא מפני שהקיר הוא אהל קבע וזה חמור יותר. לדעת ר"ת (תוס' ד"ה הכל מודים) רבי אליעזר דיבר גם על המחיצה וגם על הגג, מאחר ויש איסור לעשות מחיצת עראי אם היא מחיצה מתרת. ומחלוקת רבי אליעזר וחכמים היא בהוספה על אהל. לרבי אליעזר אסור להוסיף לחכמים מותר.

חכמים, החולקים על רבי אליעזר במשנה, אמרו: "בין כך ובין כך מותר". האמוראים מתלבטים בפירוש הביטוי בין כך ובין כך. רבי אבא בר כהנא מפרש שכוונתם היתה בין קשור ובין שאינו קשור בתנאי שהלוח מתוקן.

מחלוקת הראשונים

רש"י מסביר שמתוקן פירושו: "מוכן מאתמול לכך". ר"ת (תוס' ד"ה בין קשור) מבאר "דלאו בתיקון של מעשה אלא במחשבה בעלמא".

רבי ירמיה אומר שצריך שיהיה קשור, ובין כך ובין כך היינו בין תלוי ובין אינו תלוי. דבריו של רבי ירמיה מבוססים על שיטת רבי יוחנן שמשווה בין המחלוקת בפקק החלון למחלוקת אחרת לגבי נעילה בנגר (שנדבר עליה בהמשך).

יסוד מחלוקתם, גם בדברי רבי אבא בר כהנא וגם בדברי רבי יוחנן, הוא מה האיסור לשיטת חכמים אותו צריך להתיר ע"י התיקון. לרש"י האיסור הוא משום בונה, שהרי במחלוקת רבי אליעזר וחכמים ביאר רש"י שלא נחלקו על מחיצת עראי אלא בתוספת אהל בגג והוא הדין במחיצת קבע. ומחלוקתם היא איך לפתור את הבעיה של מחזי כבונה, לרבי אליעזר צריך קשירה ותלייה ולחכמים מספיק תיקון של פקק החלון. לר"ת האיסור הוא משום מוקצה, שהרי לשיטתו לדעת חכמים מותר להוסיף את הפקק שהוא עראי גם במחיצת קבע, אלא שצריך שהוא לא יהיה מוקצה.

לכן לשיטת רבי אבא כהנא- לרש"י צריך שיהיה מוכך לכך, כלומר לנעילה, ואז אין בעיה של מחזי כבונה, לר"ת מספיק שיחשוב עליו מערב שבת כדי להתירו בטלטול, ואין בעיה של בניין.

בדומה למחלוקתם של רש"י ור"ת, נחלקו הרא"ש והר"ן בהבנת דברי הר"ף. הר"ף (מטב) לא מזכיר בדין של פקק החלון שצריך שיהיה עליו תורת כלי, ובדין נגר מזכיר שצריך תורת כלי. הרא"ש (פ"ז ס"ח) ביאר שהר"ף פוסק כרבי אבא בר כהנא וכפירוש ר"ת, ודי במחשבה. למרות זאת בנגר הצריך מעשה ולא רק מחשבה כי נגר חמור יותר. הר"ן (על הר"ף שם) ביאר שבפקק הר"ף לא הוצרך להזכיר תיקון, מאחר וממילא מתקנים אותו כדי שיתאים למידת החלון. לשיטתו יש חיוב לתקן במעשה את פקק החלון ולא רק במחשבה להוציאו ממוקצה, משמע שהוא מבין שגם פקק החלון זה מדין בניין.

הרמב"ם פסק (פכ"ב משבת ה' ל): "פקק החלון בזמן שהוא מתוקן לכך אף על פי שאינו קשור ואינו תלוי מותר לפקוק בו החלון". ולא ביאר מהו התיקון. אמנם מהלשון מתוקן לכך משמע כרש"י.

פסק השו"ע

השו"ע (ס"א) פסק: "פקק החלון, כגון: לוח, או שאר כל דבר שסותמין בו החלון, יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין. והוא שיחשוב עליו מע"ש לסתמו בו". וכתב המג"א (ס"א) שהוא הדין לארובה שבגג, גם בה מותר לסתום, כי מותר להוסיף על אהל עראי. וכ"פ במשנה ברורה (ס"א).

בשיטת השו"ע התקשה הפרי מגדים (משב"ז ריש הסימן) מצד אחד כתב השו"ע שדי במחשבה, ומאידך כתב שיחשוב עליו מערב שבת לסותמו בו, והרי לפי החשבון שעשינו לא צריך שיחשוב לסותמו בו, אלא די שיחשוב עליו לאיזה שימוש שיהיה כי יסוד האיסור הוא מוקצה ודי במחשבה לשימוש כל שהוא כדי להתיר את איסור הטלטול. ובביאור הלכה (ד"ה מערב שבת) הביא דבריו ומשמע שפוסק כמותו. ובוף הדיבור כתב הביאור הלכה שהגר"א כתב שטעם השו"ע משום בניין.

לעומת זאת הגר"א (ס"ב) מדויק מלשון השו"ע: "ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבניין" וכן מהמשך לשונו בסעיף: "ומכל מקום דמי (קנה) לבנין יותר מפקק החלון", שדעת השו"ע כרש"י, שהאיסור הוא משום מחזי כבונה. עם זאת, הוא כותב שדברי השו"ע שדי במחשבה הם כדעת התוס' (ואולי כוונתו להקשות כקושיית הפרי מגדים אלא שבביאור הלכה כתב שהגר"א חולק עם הפרי מגדים).

השו"ע פסק כרא"ש שדי במחשבה. בביאור הלכה (ד"ה והוא שיחשוב) נשאר בצ"ע בזה, מאחר ומצא עוד ראשונים שסוברים כדעת הר"ן – "הלא המה הרמב"ם במלחמות והרשב"א בחידושו ובמסקנתו והרא"ם בספר יראים שלו".

***הערת מהר"י הלוי**

במג"א (ס"א) הביא מתשובת מהר"י הלוי (ס"ד) שבית שמת בו מת ויש בו חלון ורוצים לסותמו על מנת למנוע מהטומאה לעבור, אסור. שזהו תיקון. והמג"א חולק עליו וסובר שאין זה תיקון, שהרי מה שהיה שם כבר נטמא והתיקון מועיל רק מכאן ולהבא, ועוד שהפוסקים ראשונים ואחרונים לא כתבו חידוש זה. ומהמשני"ב (ס"א) משמע שהלכה כמגן אברהם.

2א. קנה שהתקינו להיות נועל בו

במסכת שבת (קכו א) מביאה הגמרא ברייתא, עליה נסמך רבי אבא בר כהנא בדין פקק החלון, הברייתא עוסקת בקנה שהותקן לנעילת הבית: "קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו, בזמן שקשור ותלוי בפתח - פותח ונועל בו, אין קשור ותלוי - אין פותח ונועל בו. רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוקן, אף על פי שאינו קשור".

לת"ק על מנת להתיר נעילה בקנה צריך שהוא יהיה קשור ותלוי. לרשב"ג די שיהיה מתוקן.

הגמרא מבררת כמי הלכה: "אמר רב יהודה בר שילת אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והתנן: כל כסויי הכלים שיש להם בית אחיזה - ניטלין בשבת. ואמר רב יהודה בר שילא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: והוא שיש תורת כלי עליהן! - וכי תימא: הכא נמי דאיכא תורת כלי עליו. ומי בעי רבן שמעון בן גמליאל תורת כלי עליו? והתניא: חריות של דקל שגדרן לשם עצים ונמלך עליהן לשיבה - צריך לקשר, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין צריך לקשר. - רבי יוחנן סבירא ליה כוותיה בחדא, ופליג עליה בחדא".

ונחלקו רש"י ותוס' האם בהבנת דברי רבי יוחנן שמצריך תורת כלי. רש"י מפרש (ד"ה וכ"ת הכי נמי) שרבי יוחנן מצריך שהקנה יהיה מוכן לדברים נוספים חוץ מנעילה, כגון להפוך בו זיתים או לפצע בו אגוזים. תוס' (ד"ה וכי) חולקים עליו וסוברים שדי שיהיה ראוי לתשמישו, דהיינו לנעילת דלתות ולא צריך שיהיה מתוקן לשימוש נוסף. בפשטות, יסוד מחלוקתם כדלעיל, האם שורש האיסור הוא מדין בונה או מדין מוקצה. לרש"י האיסור משום בונה ולכן צריך שיהיה כלי לדבר אחר ובזה אין מחזי כבונה, לתוס' האיסור משום מוקצה וכל כלי מותר בטלטול, לכן די בזה שיהיה מוכן לנעילה. אך יש מקום לומר שגם לתוס' האיסור בנידון זה הוא משום בניין (להלן בדברי הרא"ש).

כדעת התוס' סובר גם המגיד משנה (פכ"ה משבת ה' יג, פכ"ו שם ה' ז).

הרי"ף (מט ב) והרמב"ם (פכ"ו משבת ה' ז) פסקו כרבי יוחנן. כלומר, הלכה כרשב"ג בחדא, שמותר לנעול בקנה שהתקינו אפילו אם לא תלוי וקשור. ואין הלכה כרשב"ג באידך, שלא צריך תורת כלי, אלא בקנה צריך תורת כלי כדעת רבי יוחנן.

הרא"ש (פי"ז ס"י ח) מקשה על הרי"ף. בדין חריות של דקל פסק הרי"ף כרשב"ג שלא צריך תורת כלי כדי להתיר טלטול מוקצה. ואילו בקנה פסק כרבי יוחנן שצריך תורת כלי? ומתוך הרא"ש: "לפי שקנה הוא לצורך נעילת הבית ודמי קצת לנגר הנגרר חמיר טפי וצריך תיקון כלי".

לפי זה מחלוקת רש"י ור"ת הייתה מה מוציא מתורת בניין. לרש"י רק כלי שראוי לתשמיש אחר מוציא מתורת בניין, לר"ת די בזה שהקנה הוא כלי לנעילה כדי להוציא מתורת בניין. כך ביאר המשנה ברורה (ס"ק ו).

הר"ן ביאר לדרכו בהבנת הרי"ף, שמה שהצריך הרי"ף תורת כלי בקנה הוא מפני שמן הסתם לא השתמש בו עדיין (בניגוד לפקק בו השתמש לפני שבת כדי להתאים את הגודל), ויוצא שאם השתמש אפילו לא תקנו לשם כלי, יהיה מותר כדעת רשב"ג.

פסק השו"ע

השו"ע (סעי' א) פסק: "קנה שהתקינו להיות נועל בו אין צריך שיקשרנו בדלת, ומכל מקום דמי לבנין יותר מפקק החלון ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול וצריך שיתקנו לכך. לרש"י היינו שיתקנו לשם כלי שיהא ראוי לשום תשמיש שיהא ראוי להפוך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים ולר"ת אין צריך שיהא ראוי לדבר אחר אלא כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי".

ורמ"א מוסיף: "ומקרי על ידי כך כלי שמלאכתו להיתר ומותר לטלטלו".

בסימן שח (סעי' ז) פסק השו"ע: "כסוי בור ודוּת אין נטלים אלא אם כן יש להם בית אחיזה, דאז מוכח שהוא כלי. ושל כלים אפילו הם מחוברים בטיט יכולים לטלם אפילו אין להם ביתאחיזה והוא שתקנם ועשה בהם מעשה והכנים לכך או שנשתמש בהם מבעוד יום".

הגמרא (שבת קכו א) מחברת בין הסוגיות (קנה וכיסויי כלים), ומחלוקת רש"י ור"ת בקנה, חוזרת גם בדין כיסויי כלים. ולכן מקשה המגן אברהם (ס"ק ג) למה בסימן שח פסק השו"ע כר"ת ואילו פה (ס"י שיג) לא הכריע והביא את שתי השיטות?

² והרמב"ם מוסיף שקנה שהתקינו להיות נועל הוא כלי שמלאכתו להיתר, בניגוד לקנה למסיקת זיתים שהוא כלי שמלאכתו לאיסור.

האליה רבה (ס"ק ב) מתרץ שרש"י ור"ת לא חלקו בדין אלא במציאות עליה דברה הגמרא. רש"י מדבר על קנה שנועלים בו כבריח, לכן חשש לבונה. ר"ת מדבר על קנה שהוא המפתח לכן החשש הוא רק למוקצה. וממילא בסוגיה של כיסויי כלים מודה רש"י לר"ת. ופה חשש השו"ע גם לדעת רש"י.

המשנה ברורה (ס"ק ג) מבאר שמדובר בקנה "שתוחבו אצל הדלת בכותל [ולא שסוגר בו את המסגרת או שני חצאי הכותל]". ולכן יש דמיון לנגר (הדין הבא).

הלכה מסיק המשנה ברורה (ס"ק ז): "ולעת הצורך יש להקל כרבנו תם, דכן סתם השלחן ערוך לעיל בסי' שח סעי' י".

א3. נגר שנועל בו את הבית

בעירובין (קא ב) אומרת המשנה: "נגר שיש בראשו גלוסטרא, רבי אליעזר אוסר ורבי יוסי מתיר. אמר רבי אליעזר: מעשה בכנסת שבטבריא שהיו נוהגין בו היתר, עד שבא רבן גמליאל והזקנים ואסרו להן. רבי יוסי אומר: איסור נהגו בו, ובא רבן גמליאל והזקנים והתירו להן".

הרמב"ם בפירוש המשנה מפרש: "נגר, קורה שתולין אותה על הדלתות לסגרן בה וקורין אותה בני אדם "מעראץ" מפני ששמין אותה לרוחב הדלת מכותל לכותל. וגלוסטרה, כעין כדור או רבוע או כיצא בזה דבר שמורה עליו שהוא כלי ואינו קורה בעלמא שאסור לטלטלה בשבת". ויסוד האיסור לשיטתו הוא מוקצה.

מאידך רש"י מפרש: "נגר: יתד שתוחבין אותו בחור שבאיסקופה לנעול הדלת" ולכן הוא כותב שמחלוקת רבי אליעזר ורבי יוסי היא איך יוצאים מדין מיחזי כבונה (ולא מדין מוקצה).

והגמרא מדייקת שמחלוקת רבי אליעזר ורבי יוסי היא רק בנגר שאינו ניטל באגדו, רבי יוסי סובר שמאחר ויש בראשו הנגר גלוסטרא, אע"פ שלא ניטל באגדו מותר לטלטלו (לרמב"ם) או לנעול בו (לרש"י), רבי אליעזר סבר שמאחר והנגר לא ניטל באגדו אסור לטלטלו (לרמב"ם) או לנעול בו (לרש"י).

ניטל באגדו

הראשונים חלוקים בביאור המושג ניטל באגדו. רש"י מפרש: "ניטל באגדו: כשהוא קשור ותלוי בחבל של קיימא, וראוי לטלטלו על ידי אותו חבל, ואינו נפסק בידיה", במצב זה כולם מודים להיתר, מפני שהקשירה והתלייה מוכיחים שזהעשוי לנעילה ולא מיחזי כבונה. ואינו ניטל באגדו הוא: "שהחבל דק, ואם היה רוצה ליטלו משם לטלטלו על ידי אותו חבל - מיד נפסק, ר' אליעזר סבר: כיון דאינו ניטל באיגדו - דהוה כמי שאינו קשור, ותנן לקמן נגר המונח, שאינו קשור בדלת - אין נועלין בו, והאי נמי מונח הוא, משום גלוסטרא לא שרי ליה, ור' יוסי סבר: גלוסטרא מהניא ליה, דכיון דכלי הוא - לא הוי כבנין".

הרמב"ם (פכ"ו משבת ה"י) פירש אחרת את המושג ניטל באגדו: "נגר שאין בראשו קלוסטרא אם היה קשור ותלוי בדלת נועלין בו, וכן אם היה ניטל ואגדו עמו, אבל אם היה אגדו קבוע בדלת והיה הנגר נשמט כמו קורה ומניחין אותו בזוית וחוזרין ונועלין בו בעת שרוצין הרי זה אסור לנעול בו שאין עליו תורת כלי ואינו אגוד ואין בו אגד להוכיח עליו". ופירש הכסף משנה: "שהוא מפרש דניטל באגדו היינו שמתיר ראש החבל שבדלת שנמצא הנגר מיטלטל עם החבל ואינו ניטל באגדו היינו

שמתיר ראש החבל שבנגר שנמצא הנגר מיטלטל בלא חבל וכל שהוא מיטלטל עם החבל הקשור בו אפי' אין ראש החבל השני קשור בשום מקום שרי דהיינו ניטל באגדו".

הריטב"א מביא פירוש אחר לניטל באגדו, "פירשו בתוספות וכן פירש הרב ר' ישעיה ז"ל דה"ק באגדו כלי שעשו לו בראשו קשר אחד שהיו נוטלין אותו בקשר ההוא ותולין אותו בכותל כשאר הכלים, ולפיכך רבי אליעזר מתיר בו דכלי גמור הוא וכל שהוא כלי לא מיחזי כבונה, הילכך אף על פי שאינו קשור לא בדלת ולא בעבורא דדשא נועלין בו".

נגר הנגרר

במשנה הבאה בעירובין (קב א) נאמר: "נגר הנגרר נועלין בו במקדש אבל לא במדינה. והמונח כאן וכאן אסור. רבי יהודה אומר: המונח מותר במקדש, והנגרר במדינה".

הראשונים מבארים שהמשנה עוסקת בנגר שאין בראשו גלוסטרא³. ונחלקו ת"ק ורבי יהודה בדינו. הברייתא מבארת את מחלוקתם יותר: "תנו רבנן איזהו נגר הנגרר שנועלין במקדש אבל לא במדינה - כל שקשור ותלוי, וראשו אחד מגיע לארץ. רבי יהודה אומר: זה - אף במדינה מותר, אלא איזהו נגר שנועלין במקדש אבל לא במדינה כל שאינו לא קשור ולא תלוי, ושומטו ומניחו בקרן זוית".

והגמרא מסיקה: "אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהודה בנגר. אמר רבא: והוא שקשור בדלת. איני? והא רבי טבלא איקלע למחוזא, וחזא לההוא דהוה תלי בעיברא דדשא, ולא אמר להו ולא מידי! - ההוא ניטל באיגדו הוה".

הבית יוסף מבאר שדברי רבא והמעשה שלרבי טבלא מדברים בשני סוגי נגרים שונים מעט: "נראה לי שענין הנגר הוא על שני דרכים האחד שראש החבל הקשור בדלת אין מתירין אותו לעולם אבל ראש החבל השני קושרים אותו בנגר בעת שרוצים לנעול בו וכשפותחים מתירין אותו ונוטלין הנגר לבדו ומניחין אותו בקרן זוית. השני שראש החבל הקשור בנגר אין מתירין אותו לעולם אבל ראש החבל הקשור בדלת קושרין אותו בעת שרוצין לנעול וכשפותחים מתירין אותו מהדלת ונוטלין הנגר ואגדו עמו ומניחין אותו בקרן זוית ורבא איירי בנגר שהוא בדרך הראשון דכיון שהנגר ניטל בלא אגד אפילו קשור ותלוי במקום אחר אסור דהא כיון שהוא עשוי ליטלו משם בלא אגד אין אגד זה מוכיח עליו ועובדא דרבי טבלא קס"ד שהיה בנגר העשוי בדרך זה ומשום הכי פריך לרבא מיניה ושני דעובדא דרבי טבלא לאו בנגר העשוי בדרך זה היה אלא בעשוי בדרך השני שהוא ניטל ואגדו עמו ומשום הכי שרי בתלי בעברא דדשא והוא הדין למונח בקרן זוית".

פסק השו"ע

השו"ע חילק את הפסק לשני סוגי נגרים.

נגר שיש בראשו גלוסטרא מותר לנעול בו, "אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בו, ואפילו אם אינו קשור בדלת עצמו אלא בבריה הדלת, ואפילו אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר אלא כולו מונח בארץ". הט"ז (ס"ק א) מדייק מהשו"ע שאם אין לו קשר כלל לא יועיל גלוסטרא. ומוכיח את שיטתו מזה שהגמרא אמרה שמחלוקת רבי יוסי ורבי אליעזר היא בניטל באגדו ולא

³ והבית יוסף מאריך בזה וכותב שלדעת הטור אפילו ביש בראשו גלוסטרא צריך שיהיה ניטל באגדו. והוסיף שיש גרסאות בטור מהם עולה שלא צריך נטל באגדו אם יש בראשו גלוסטרא. ומסיק בסוף דבריו שאם יש גלוסטרא לא צריך שיהיה ניטל באיגדו.

אמרה שמחלוקתם היא בקשור ותלוי. וממילא משמע שקשור לכו"ע בעינין, גם לרבי יוסי. הב"י דחה את הראייה הזו, מפני שהגמרא באה להשמיע את כוחו של רבי אליעזר שאוסר אפילו בקשור אם אינו ניטל באגדו. ה"ט"ז דוחה את דחיית הב"י, דאדרבא, כוחא דהיתרא הייתה צריכה הגמרא להשמיענו, שרבי יוסי מתיר אפילו באינו קשור. ולכן מסיק ה"ט"ז שגם ביש בראשו גלוסטרא, צריך שיהיה קשור, אלא שלא צריך שיהיה ניטל באגדו.

נגר שאין בראשו גלוסטרא, "אם הוא קשור בדלת עצמה, סגי אפי' בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו ואפי' כולו מונח בארץ; ואם אינו קשור בדלת אלא בבריח, צריך שיהא הקשר אמיץ שיהא ראוי לינטל בו, ואפי' הכי א"צ שיהא תלוי, אלא אפי' כולו מונח בארץ, מותר שאין אסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית".

א4. נגר שנכנס בארץ

במסכת עירובין (קב א) למדנו בברייתא שרבי יהודה אומר שאסור לנעול בנקמז אע"פ שאינו נשמט. נקמז, פירש רש"י, שנכנס הנגר בחור האסקופה ויוצא הנגר לצד הקרקע ונועץ בקרקע. הריטב"א כתב פירוש אחר למילה נקמז: "כמו נקמץ כלומר שהוא נקמץ בדלת עצמו. ויש מהם אצלנו הרבה שמכניסין הנגר בין הבריח המחובר בדלת והדלת ומחברין אל הנגר עץ אחד קטן אורכו כשיעור טפח והוא הולך לכאן ולכאן ופעמים שעושין את הנגר למעלה בדלת ופעמים שעושין אותו למטה בדלת וכשעושין אותו למעלה מסבבין את העץ הקטן לצד אחד והנגר נופל והדלת נפתח וכשזוקפין אז הנגר עולה ונכנס בשקוף העליון והדלת נעול וכשעושין אותו למטה מסבבין את העץ לצד אחד והנגר נופל ונכנס באסקופה התחתונה והדלת נעול וכשזוקפין אותו אז הנגר ניטל והדלת נפתח".

ובגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל שהלכה כרבי יהודה. וביאר אביי שהטעם הוא משום 'מיחזי כבונה'. לרש"י – שנכנס בארץ. לריטב"א – "הסבוב של אותו עץ ועליית הנגר על ידי אותו סבוב דומה לתקיעת מסמר".

והריטב"א תמה על עצמו "והרי בכל הארץ נהגו היתר לפתוח ולנעול בנגר כזה בשבת?" ולכן הוא מפרש שבמקרה בו הנגר קבוע במסמרים, כלומר מנגנון קבוע ויציב, לא אסר רבי יהודה מעולם. דברי רבי יהודה היו במקום בו המנגנון לא קבוע בדלת אלא מהודק בה באופן שיכול להנטל.

הבית יוסף מוסיף שאם עשה לנגר הנקמז בית יד, מותר לנעול בו, כי הרי"ף העמיד אתהסוגיה של עשה לו בית יד, בנגר נקמז.

פסק השו"ע

השו"ע (סע' ב) פסק כפירושו של רש"י: "כל נגר שאמרנו, מיירי שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ, אבל אם נפחתה האסקופה, בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ, הוי בנין ואסור לנעול בו".

ה"ט"ז (ס"ק ב) מעיר שלפי זה, ומדיוק לשון רש"י "ונועץ בקרקע", משמע שרק כאשר עושה נקב חדש "אבל אם מתחילה עשה חלל בקרקע מקום שהנגר יהיה ראשו שם וכן יהיה תמיד, שאינו מוסיף נקב בארץ, אין איסור בזה משום מיחזי כבניין". ולפ"ז הוא מסביר את מה "שברוב הבתים עושים נקבים בחומה אצל הדלת מכאן ומכאן ותוחבין הבריח לשם שהולך מקצה זה לזה". והוא מרווח את ההיתר יותר, מפני שעושים "טבעת של ברזל באמצע הבריח ובו אוחזין בשעת פתיחה ונעילה ומושכין את הבריח" וזה ממש עשה לו בית יד שמותר.

[את ההיתר בעשה לו בית יד כתב גם המגן אברהם (ס"ק ה)].

האליה רבה והפרי מגדים (משב"ז ס"ק ב) מתקשים בדברי הט"ז מפני שאפשר שנעיצה בקרקע חמורה מבקיר, וממילא מה שנהגו היתר בקיר הוא מפני שדינו קל יותר, ובקרקע יהיה אסור אפילו אם המקום מוכן לכך מתחילה.

המשנה ברורה (ס"ק כב) מיקל להלכה כט"ז, ומעיר שאפילו לדעת הגר"א (להלן) יש להקל בזה, מפני הסברה הראשונה של הט"ז, שנקמו אסור רק בעושה עכשיו חור ולא בעשוי ומוכן לכך.

עשה לו בית יד

הבית יוסף כתב שהרי"ף פירש את היתר עשה לו בית יד, על נגר נקמו. וכך פסקו הט"ז והמגן אברהם. הגר"א (ס"ק יד) כתב שלדעת רש"י היתר עשה לו בית יד הוא על נגר נשמט ולא על נקמו, ובנקמו אסור אפילו בעשה לו בית יד.

המשנה ברורה (ס"ק כא) הביא את שתי השיטות.

5א. דלת שלא משתמשים בה תמיד

במסכת עירובין (קא א) אומרת המשנה: "הדלת שבמוקצה, וחדקים שבפרצה, ומחצלות - אין נועלין בהן אלא אם כן גבוהים מן הארץ".

הדלת שבמוקצה, פירש רש"י: "רחבה שאחורי הבתים, ומשום הכי נקט לה, משום שאין משתמשים בה תדיר, ואין בעל הבית חושש לעשות לה דלת תלויה כראוי וקבועה, אלא זקופה כנגד הפתח, וכשהוא פותח מטילה לארץ, ויש שתלויות אבל נגררות לארץ. אין נועלין בה - בשבת, משום דעביד בנין, או אפילו כשהיא תלויה ונגררת - אין זה קבועה, וכשהוא מגביהה על המשקוף, כיון דאינה קבועה שם מחזי כבונה. וחדקים שבפרצה - קוצים שעשאם חבילות, והתקינם לסתום בהם פרצה, ופעמים שהוא פותחה".

והרמב"ם בפירוש המשנה כתב: "הדלת שבמוקצה הוא שיהא שם מקום חלוק שאינם משתמשים בו ואין להם שום צורך שם כעין דיר או סהר"⁴

הגמרא מקשה מברייתא בה כתוב: "דלת הנגררת, ומחצלת הנגררת, וקנקן הנגרר, בזמן שקשורין ותלויין - נועלין בהן בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב", ואין הקפדה על מרחק מן הקרקע, אלא רק שלא תשכב הדלת על גבי הקרקע אלא תעמוד עליה.

אביי מתרץ: "בשיש להם ציר". כלומר ההיתר בברייתא כאשר הדלת לא תלויה באויר הוא רק במקרה בו יש לדלת ציר.

רבא מתרץ: "בשהיה להן ציר". כלומר ההיתר בברייתא כאשר הדלת לא תלויה באויר הוא במקרה בו היה לדלת ציר (וכ"ש אם יש לה עדיין).

⁴ וצ"ע אם במילים 'ואין בהם שום צורך' מיקל יותר מרש"י, לרש"י אפילו יש צורך אלא שלא משתמש שם תדיר אסור, ולרמב"ם אפילו לא משתמש תדיר, אם יש לו צורך מותר.

הגמרא מקשה בין לאביי ובין לרבא, שבברייתא שנינו: "דלת הנגררת, ומחצלת הנגררת, וקנקן הנגרר בזמן שקשורין ותלויין, וגבוהים מן הארץ אפילו מלא נימא נועלין בהן, ואם לאו אין נועלין בהן"

אביי מתרץ לשיטתו שההיתר הוא או בשיש להם ציר או שהם תלויים.

רבא מתרץ לשיטתו שההיתר הוא או שהיה להם ציר (וכ"ש שיש להם) או שהם תלויים.

רש"י והרמב"ם (פכ"ו משבת הל' ח) מפרשים שאביי ורבא מדברים על הדלת, לדלת יש ציר או היה ציר. הריט"בא מפרש שמדובר על הפתח, האם יש בו ציר או היה בו ציר, ואע"פ שעל הדלת אין ציר ולא היה ציר ולא ניכר שהיה ציר.

הלכה כרבא, כמו בכל בש"ס, שפרט ליע"ל קג"ם הלכה כרבא. כ"פ הרמב"ם: "דלת שהיה לה ציר אע"פ שאין לה עתה ציר שהכינה לסתום בה מקום מוקצה והיא נגררת שנוטלין אותה וסותמין בה. וכן חדקים שסותמין בהן הפרצה. וכן מחצלת הנגררת. בזמן שקשורין ותלויין בכותל סותמין בהן ואם היו גבוהים מעל הארץ נועלין בהן".

פסק השו"ע

השו"ע (סע"ג) פסק כדעת רש"י והרמב"ם: "רחבה שאחורי הבתים, שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר, אם עשה דלת לפתחה או שתולה בה מחצלת של קנים, וכן פרצה שגדרה בקוצים כעין דלת, אם יש להם ציר, או אפי' אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר, נועלים בהם אפי' הם נגררים בארץ רק שקשרם ותלאם לנעול בהם ולא חשיב כבונה, שניכר בהם שהוא דלת כיון שהיה להם ציר. **הגה**: וכ"ס אם יש להם ציר עדיין. ובלבד שלא יחזיר הציור למקומו, כדרך שיתבאר לקמן סי' תקי"ט. אבל אם אין להם ציר ולא היה להם ציר, אין נועלים בהם אפי' היו גבוהים מן הארץ. ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר נועלים בו, אפי' לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר".

המגן אברהם (ס"ק ו) מעיר על דברי השו"ע שהיה להם ציר: "וניכר שהיה להם ציר".

עוד הוסיף המגן אברהם (ס"ק ז) שגם **בפקק החלון** אם לא רגילים לפתוח אותו תדיר ואינו עשוי אלא לפתוח לעיתים רחוקות הוי כאהל קבע.

א5*. דלת שמשתמשים בה

הבית יוסף מסביר שיש מחלוקת בין הראב"ד לרש"י האם דלת שבמוקצה זה דווקא או לאו דווקא, כלומר האם זה תלוי בצורתהדלת ובסוג שלה או באופן השימוש בה. לרש"י כל דלת שעשויה כדלת שבמוקצה, כלומר שאינה מתוקנת בתיקוני דלתות, אלא היא דלת גרועה, ללא ציר ללא תלייה וקשירה, אסור להשתמש בה. לראב"ד, במקום בו משתמשים תדיר, מותר אפילו אם אין לדלת שום תיקון, אין לה ולא היה ציר ואינה קשורה ותלויה.

הט"ז (ס"ק ג) מברר שיש מחלוקת בטעם הדין בין רש"י וראב"ד וממילא מחלוקת להלכה. לרש"י הטעם היא שהדלת עראית ולא חושש לקבוע אותה כראוי אלא זוקפה כנגד הפתח ולכן מחזי כבונה. לראב"ד הטעם הוא שדעתו שיהיה שם לימים מרובים. וממילא נפ"מ להלכה, שאם הוא במקום שעשוי לפתיחה תמיד, מותר אפילו לא גבוה מן הארץ לראב"ד. ולרש"י אסור.

להלכה פסק השו"ע: "ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר נועלים בו אפילו לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר". כלומר כדעת הראב"ד.

המשנה ברורה (ס"ק כט) מעיר שמלשון המחבר משמע שגם בדלת כזו צריך שתהיה קשורה. אבל מלשון רמ"א מסעיף ד משמע שלא צריך ודי שיהיה לה אסקופה מלמטה.

א.6. דלת עשויה מלוח אחד

עוד מקרה שנאסר משום מיחזי כבונה הוא דלת שעשויה מלוח אחד. הגמרא בעירובין (קא ב) בהמשך הסוגיה הנ"ל אומרת: "תני רבי חייא דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה. היכי דמי דלת אלמנה? איכא דאמרי דחד שיפא, ואיכא דאמרי דלית ליה גשמה". פירש רש"י: "דלת אלמנה - דלת שהיא אלמנה מתקונה. דחד שיפא - עשויה מקרש אחד, דהכא ודאי מחזי כבונה ונתן קרש בכותל, שאין בה היכר דלת. גשמה - בריחים המחזקים אותה".

חד שיפא - פירשו הראשונים (רי"ף לג ב. רמב"ם פכ"ו משבת הל' ט. רא"ש פ"י סי' יג) כרש"י שהיא דלת עשויה מלוח אחד והאיסור הוא משום מיחזי כבונה.

גשמה (וי"ג גשתמא) - פירשו הראשונים (שם) דלא כרש"י. לדבריהם היא, דלת שאין לה אסקופה תחתונה, "אלא מורידין אותה על גבי הארץ וכשפותחין שומטין אותה ועוקרים אותה.

ובגמרא הנ"ל יש שתי גרסאות בדלת אלמנה. לגרסת התוס' (וגרסתנו): 'דלת אלמנה הנגררת'. לגרסת הרי"ף: 'דלת אלמנה שאינה נגררת'. נפ"מ בין הגרסאות כתב המשנ"ב בשער הציון (ס"ק כג) דלרי"ף שרי בדלת שאינה קשורה אם היא עשויה לכניסה ויציאה תדיר. ולתוס' אפילו בעשויה לכניסה ויציאה תדיר אסור א"כ היא תלויה (ואפילו היא קשורה).

נחלקו הראשונים בפסק ההלכה.

הרמב"ם פוסק להקל בדלת כזו שרק בהצטרף שני התנאים אסור לנעול בה. כלומר גם עשויה מלוח אחד וגם אין לה ציר או בריחים. טעמו, שדין מחזי כבונה הוא מדרבן ולכן מקלים בשתי הלישנות.

התוס' (ד"ה דלת) והטור פוסקים להחמיר בדלת זו, אם היא לוח אחד אפילו יש לה ציר או בריח אסור לנעול בה א"כ קשורה ותלויה. טעמו, שהרי אפילו בדלת מכמה לוחות יש מחלוקת בהיה לה ציר וביש לה ציר, ולכן יש להחמיר כשתי הלישנות בדלת עשויה לוח אחד שיותר מיחזי כבונה.

פסק השו"ע

השו"ע (סעי' ד) פסק כתוס' והטור וכפירוש הראשונים במושג גשתמא: "דלת העשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה, וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה, אין נועלים בה אפי' יש לה ציר".

הט"ז (ס"ק ג) מסביר מדוע מחמירים בדלת זו יותר ממחצלת של קנים שבסעיף ג - "דשם לא מיחזי כבונה כמו כאן, דאין רגילות לבנות מחצלת של קנים בבנין, מה שאין כן כאן דהוא מדף אחד, ורגילים לבנות בכזה בכותל, על כן לא מהני ציר".

המשנה ברורה (ס"ק ל) מעיר שכאן מדובר אפילו בדלת שעשויה לכניסה ויציאה.

עוד כתב המשנ"ב (ס"ק לא) שיש אחרונים (מג"א ואליה רבה) שכתבו להקל כרמב"ם.

א*6. דלת מכמה לוחות

בבית יוסף תיאר מציאות של "חנויות... שנועלין אותם בקרשים ויש במקומם חקיקה למעלה ולמטה שהן נכנסות בו". במציאות זו לכאורה היה מקום להסתפק אם לדון בכל לוח בפני עצמו (כי הלוחות לא מחוברים אחד לשני) או לדון על כל הפתח יחד ולהחשיב את זה כדלת מכמה לוחות. ומכריע הבית יוסף שמותר, אפילו לדעת הטור. שבמקרה זה "שהפתח נעול בכמה קרשים חשיבי כולהו כדלת אחד עשוי מקרשים רבים ושרי". והוא מעיד: "וכך נהגו העולם להתיר לפתוח ולנעול כדרכה ולא נשמע פוצה פה לאיסור".

ב. חיבור שני עצמים בחוזק

הנושא השני בסימן שייך גם הוא, כמו חלק מהנושא הראשון, לדיני בונה. ויש בו חלקים ששייכים לדיני מכה בפטיש.

ב1. תוקע - בונה או מכה בפטיש

בסימן יש שני סוגי תקיעה. יש תקיעה שחייבים עליה משום בונה ויש תקיעה שחייבים עליה משום מכה בפטיש.

במסכת שבת (מז א) מובאת ברייתא: "דתניא מלבנות המטה וכרעות המטה ולוחים של סקיבס לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור. ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת". פירש רש"י: "מלבנות המטה - כעין רגלים קטנים ויש להן בית קיבול, ומכניס לתוכן ראשי כרעי המטה, שלא ירקבו בארץ. לוחים של סקיבס - עץ קטן כמין דף שתוקעין בקשת, שקורין ארבלשטר"א שעליו מושך החץ. יתקע - בחוזק, על ידי יתדות שקורין קוייני"ש".

ובהמשך המסכת (קב ב) נחלקו רב ושמואל בהאי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא (המכניס יד הקרדום בתוך העין שלו - רמב"ם פ"י משבת הל' יג). רב אמר שחייב משום בונה ושמואל אמר שחייב משום מכה בפטיש.

בסימן שיד נלמד שיש מחלוקת האם איסורי וחיובי מלאכת בונה הם רק בבניין מחובר לקרקע או גם בכלים.

משתי הגמרות הנ"ל עולה שיש מאן דאמר שיש בניין בכלים. לכל הפחות בחיבור טוב וחזק של שתי חתיכות עץ. מסביב לדין זה סובבים המקרים בסעיפים ה - ט בסימן שלנו.

להלכה הרמב"ם (פ"י משבת הל' יג) פסק כרב שהחויב הוא משום בונה. וכן פסק באותה הלכה שהמחבר שתי חתיכות עץ זו לזו חייב משום בונה: "המכניס יד הקרדום בתוך העין שלו הרי זה תולדת בונה וכן כל כיוצא בו, וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב".

ופסק השו"ע (סעי' ט): "התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה".

וביאר המשנה ברורה (ס"ק נד): "בין בבנין ובין בכלי. וכן התוקע העץ בתוך הקרדום [או שתקע יתד בתוך הבית יד של הקרדום כדי להדקו] וכן המפרק עץ תקוע חייב משום סותר והוא שיתכוין לתקו".

ויש תוקע שחיובו משום מכה בפטיש – במסכת שבת (קכב ב) מובאת הסוגיה של החזרת דלת שידה תיבה ומגדל, והגמרא מסיקה לדעת רבא שהאיסור הוא שמא יתקע, ואף על פי שאין בניין בכלים על תקיעה חייב. ופירש רש"י (ד"ה גזירה שמא יתקע): "שמא יתקע בחזקה בסכין ויתדות והוה ליה גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש". זהו המקרה הראשון שהשו"ע מביא בדיני תקיעה.

ב2. דלתות שידה תיבה ומגדל

במסכת עירובין (קב ב) אומרת המשנה: "מחזירין ציר התחתון במקדש, אבל לא במדינה. והעליון - כאן וכאן אסור. רבי יהודה אומר: העליון במקדש, והתחתון במדינה".

פירש רש"י: "מחזירין ציר התחתון - של דלת חלון שידה תיבה ומגדל שפתחיהם מצדיהן, דציר התחתון, כל זמן שלא יצא העליון - נוח להחזירו, ואין כאן בנין. אבל לא במדינה - גזירה שמא יתקע בגרזן או במקבות, דהויה מלאכה. והעליון כאן וכאן אסור - דכיון שיצא העליון כולו נופל, והוי כבונה, וקא סבר: יש בנין בכלי, ומלאכה לא הותרה אפילו במקדש".

תוס' (ד"ה והעליון) חולקים על רש"י שכתב שהאיסור להחזיר את העליון הוא משום שסבר ת"ק שיש בניין בכלים. אלא אף למ"ד אין בניין בכלים אסור, מפני שזו שבות גדולה יותר מהשבותים הרגילים שהותרו במקדש ושבות כזו לא התירו. ויסוד השבות היא גזירה שמא יתקע.

ובגמרא שם מובאת ברייתא: "תנו רבנן: ציר דלת שידה תיבה ומגדל, במקדש מחזירין, במדינה דוחקין. והעליון כאן וכאן לא יחזיר, גזירה שמא יתקע. ואם תקע חייב חטאת". רש"י מפרש: "ובמדינה דוחקין – אם לא יצא כולו מחור האסקופה אלא התחיל לשמט דוחקין לחור".

אותה ברייתא מובאת גם במסכת שבת (קכב ב) ושם חלוקים אביי ורבא. לאביי טעם האיסור בשידה תיבה ומגדל הוא משום שיש בניין וסתירה בכלים. לרבא טעם האיסור הוא גזירה שמא יתקע, ואם יתקע יעבור על איסור דאורייתא של מכה בפטיש (רש"י שם).

את המשך הברייתא מפרש רש"י כך העליון כאן וכאן לא יחזיר – כי יש בזה איסור בונה. גזירה שמא יתקע מוסב על התחתון ובמדינה, כי במקדש מותר להחזיר שאין שבות.

הרא"ש (עירובין פ"י סי' טו) כותב שר"ת מסופק בפירוש המשך הברייתא. הביטוי כאן וכאן לא יחזיר משמעו שלדחוק מותר גם במדינה. או שלא יחזיר מדבר רק על המקדש אבל במדינה אסור אפילו לדחוק. כי ברישא נאמר שבמדינה דוחקים התחתון, ומשמע שאת העליון אסור לדחוק.

הרמב"ם (פכ"ב משבת ה"ה כה) פוסק: "התוקע חייב משום בונה לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע לא נוטלין אותן ולא מחזירין גזירה שמא יתקע, אבל דלת שידה תיבה ומגדל ושאר דלתות הכלים נוטלין ולא מחזירין, ואם נשמט ציר התחתון שלהן דוחקין אותו למקומו, ובמקדש מחזירין אותו, אבל ציר העליון שנשמט אסור להחזירו בכל מקום גזירה שמא יתקע".

וביאר המגיד משנה שלדעת הרמב"ם אסור לדחוק ציר עליון במדינה.

הבית יוסף מוסיף על כל הנ"ל שדלת של כלים מותר לפרק מהכלים בשבת, אבל דלת של מבנה מחובר לקרקע אסור משום שיש בזה סותר ובונה בנטילתו ובהחזרתו.

פסק השו"ע

השו"ע פסק (סעי' ה): "שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה אם יצא התחתון כולו ממקומו אסור להחזירו שמא יתקע. אבל אם יצא מקצתו דוחקו עד שמחזירו למקומו כיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון. אבל כשיצא העליון אסור אפילו לדחוקו להחזירו למקומו".

וביאר המגן אברהם (ס"ק ט): "כל דלתות שלהם היו להם שני ראשים (כלומר צירים) אחד למעלה ואחד למטה, וחור אחד היה במפתן וכנגדו חור למעלה במשקוף". ואם הציר הוא באמצע, אין איסור, אך גזרו על ציר אמצעי אטו ציר עליון ותחתון (מג"א).

ומוסיף המגן אברהם שלפי זה בציר ברזל לא שייך לגזור שמא יתקע, שהרי החור רחב ואי אפשר לתקוע יותר. ואע"פ כן המרדכי אסר. מהמגן אברהם משמע שקיבל את הכרעת המרדכי לאיסור, וכ"פ המשנה ברורה (ס"ק לח).

הוצאת חלון מהמסילה - הט"ז (ס"ק ה) כותב על פי דברי הבית יוסף (שאסר לפרק דלתות מבנה מחובר): "ומזה יש ללמוד דיש למחות מה שנוהגין בסעודות גדולות בימות החמה לסלק החלון על ידי גוי בשבת, וזה איסור גדול, כיון שהישראל חייב חטאת בזה, בודאי אסור בגוי משום שבות. וכל שכן אותם שלוקחין הקוטרין (רבע חלון, חלונות שלהם היו מחולקים לארבע) מן החלונות, ואפילו ישראלים רגילים לעשות כן, ואינם יודעים שיש בזה חיוב חטאת".

33. מיטה של פרקים

המקרה הבא בסימן הוא מיטה מתפרקת שעשויה חוליות. באופן שניתן לפרק אותה ולהרכיב אותה בקלות יחסית וכך אפשר לקחת אותה ממקום למקום.

במסכת שבת (מז א) הגמרא מספרת שלוי בר שמואל פגש את רבי אבא ואת רב הונא בר חייא לפני ביתו של רב הונא ושאל אותם האם מותר להחזיר מטה של טרסיים בשבת. ופירש רש"י: "טרסיים – צורפי נחשת או גרדיים והולכין מעיר לעיר למלאכתן ונושאים עמהן מטות של פרקים". ענו לו רבי אבא ורב הונא שמוותר. הלך לוי בר שמואל ושאל את רב יהודה, והשיב רב יהודה שרב ושמואל אסרו ואמרו שחייב חטאת.

הגמרא מסיקה שרבי אבא ורב הונא שהתירו סברו כרשב"ג שבברייתא: "מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת. רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר". ומיטה זו של טרסיים היא רפויה והלכה כרשב"ג.

והגמרא מוסיפה ומספרת "בי רב חמא הוה מהדרי מטה גללניתא ביומר טבא. אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא: מאי דעתך, בנין מן הצד הוא, נהי דאיסורא דאורייתא - ליכא, איסורא דרבנן מיהא איכא! - אמר ליה: אנא כרבן שמעון בן גמליאל סבירא לי, דאמר: אם היה רפוי – מותר".

הראשונים (רי"ף כא ב, רמב"ם פכ"ב משבת הל' כו, רא"ש שבת פ"ג סי' כג) פסקו כרשב"ג, שלהדק בחוזק אסור וברפוי מותר. אלא שיש בזה סייג. הרמב"ם כתב: "ואין מחזירין מנורה של חליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן... ואם היה רפוי מותר להחזירו".

וביאר הבית יוסף שכוונתו היא לא שהחיבור רפוי כעת, אלא שדרכו להיות רפוי. אבל דבר שדרכו להיות מהודק, אפילו אם כעת יחברו בריפיון, אסור. והוסיף הבית יוסף שכ"כ הכלבו (סי' לא) בשם

הראב"ד: "דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתנועע בתוך החור מותר להכניסן בחורין שאין לגזור שמא יתקע אלא בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק".

אבל במגן אברהם (ס"ק יא) כתב שהסמ"ג סובר שדוקא דבר שצריך אומנות וגבורה אסור. ויש להסתפק בדבריו, האם כוונתו להקל, שאפילו במהודק מותר כל שלא צריך גבורה ואומנות.

פסק השו"ע

השו"ע (סעי' ו) פסק: "מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היא רפויה מותר לכתחלה.

רמ"א הוסיף בתוך דברי השו"ע: ואם היא דרכה להיות רפויה". ובסוף דברי השו"ע הוסיף "ובלבד שלא יהדק". ההגהה הראשונה, אין כוונתה לחלוק על השו"ע, כלומר שלדעת השו"ע מותר אפילו בדבר שדרכו להיות מהודק וכעת הוא רפוי, שהרי השו"ע העתיק לשון הרמב"ם ואת אותה לשון פירש שמדובר בדבר שדרכו להיות רפוי. אלא רמ"א בא לפרש ולא לחלוק.

ההגהה השנייה של רמ"א היא תוספת שלו.

הט"ז (ס"ק ו) כתב שהחייב הוא משום מכה בפטיש. המגן אברהם (ס"ק ז) כתב שטעם החיוב פה הוא "משום שעושה כלי". והמשנה ברורה (ס"ק מא) מבאר שזה תלוי במחלוקת אם יש בניין בכלים. ובמקרה שלנו שעושה כלי שלם מתחילתו ועד סופו, יש בניין בכלים ולכן חייב משום בונה. ויש אומרים שאפילו הכי אין בניין וסתירה בכלים, והחייב הוא מכה בפטיש.

ומוסיף המשנה ברורה (ס"ק מג ומקורו בבית יוסף שהביא כן מהמגיד משנה בשם הרשב"א) שדבר שהוא רפוי ולא רפוי, אסור.

44. כוס של פרקים

כתב הטור: "וראיתי כתוב על שם הר"ם מרוטנבורג דהוא הדין כוס של פרקים אסור להחזירו אלא א"כ יהא רפוי". והטור חולק על מהר"ם מרוטנבורג וכתב: "ונראה דכוס אין דרך להדקו כל כך ושרי בכל ענין". כוס של פרקים היא כוס שרגלה מתפרקת מגופה ומתחברת לגופה (משנ"ב ס"ק מד).

השו"ע הביא את שתי השיטות, שיטת הטור בסתם ושיטת מהר"ם מרוטנבורג ביש אומרים⁵: "וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה". רמ"א הוסיף "ואם דרכו להיות מהודק אף על גב דעכשיו רפוי אסור".

ולכן כתב המגן אברהם שבכוסות שלנו שיש להם הברגה אסור, כי דרכם להיות מהודקים. וכ"ד הט"ז.

אמנם הט"ז והמג"א חלוקים האם הברגה היא איסור גמור של תוקע או רק איסור דרבנן. למג"א איסור גמור, לט"ז איסור דרבנן (עי' שעה"צ ס"ק לב).

וכתבו הט"ז (ס"ק ז) והמגן אברהם (ס"ק יב) שכיסוי כלים, אפילו אם יש לו הברגה, מותר להבריג לסגור כי דרך השימוש הוא בפתיחה וסגירה ואין בזה גמר מלאכה או בונה. אבל דברים שמתחברים

⁵ כשמרן כתב סתם ויש, לדעת כף החיים כוונתו להחמיר כיש אומרים. לדעת רוב הפוסקים כוונתו לפסוק לגמרי כסתם. ראה באריכות בספרו של הראשלי"צ הגר"י יוסף שליט"א 'עין יצחק' (ח"ג כללים בדעת השו"ע אות ט - ז).

בהברגה ודרכם להיות מחוברים לזמן, אסור להבריג אותם. ולכן כוס של פרקים אסורה, וכן סטנדר שהדרך להשאירו זמן רב באותו גובה אסור להבריג (מג"א ס"ק יג)

וכתב הט"ז: "ולעניין הלכה, לענין כוס ודאי צריך לזהר שלא לפורקו כלל, כמהר"ם, כיון דאין צורך שבת בזה, אבל אם הוא לצורך גדוליש לסמוך להקל".

5. ספסל שנשמטה אחת מרגליו

הסוגיה האחרונה בעניין תוקע עץ בעץ היא ספסל שאחד מרגליו יצא.

בשו"ת תרומת הדשן (סי"א ע"א) כתב: "ספסל ארוך שנשמטה אחת מרגליו, שרי לטלטלו ולהניחו בראשו באותו צד שנשמט הרגל על ספסל אחר או לאו? תשובה: יראה דיש להסתפק בדבר. וכן ראיתי כתוב על שם אחד מהגדולים שאסור. והביא ראיה מפ' תולין (שבת קל"ב) כירה שנשמטה מירכותיה אסור לטלטל, גזירה שמא יתקע, והיינו הך ממש. אמנם היה נראה לחלק, דהתם לא מצי להושיבה בלא הירך שנפלה, ולכך גזרינן. אבל כאן אפשר להניח על ספסל אחר, ולא גזרינן דלמא יתקע. אך מדמחלק בתחלה התם בין אחת לשתיים, משמע נמי דאחת אכתי חזי על ידי סמיכה, ואפ"ה מסקינן לאיסור, והמחמיר תבא עליו ברכה, וכן ראוי הוא להחמיר".

והבית יוסף מעיר שלהחזיר את הרגל למקום פשוט שאסור גזירה שמא יתקע, ואע"פ שהוא רפוי, "כיון שדרך רגלי הספסלים להיות תקועין גזרינן ביה שמא יתקע".

השו"ע (סעי' ה) פוסק: "ספסל שנשמט אחד מרגליו אסור להחזירו למקומו. ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר יש מי שמחמיר לאסור".

ומוסיף המשנה ברורה (ס"ק נג) שלאוסרים להניח את הספסל על ספסל אחר, אסור גם לטלטלו וכך פסק רמ"א בסימן שח סעי' טו.

ושם (בסימן שח) פירש המשנה ברורה (ס"ק סט) שדין זה הוא דוקא בנשמטה רגל ולא בנשברה רגל. מאחר שבנשמטה רגל, אפשר להחזירה למקום ולתקוע ושייד גזירה שמא יתקע. אבל בנשברה רגל, צריך לעשות רגל חדשה ולא גזרו לטלטל אטו עשיית רגל חדשה, שלזה לא חוששים.

ושם הוסיף רמ"א שאם ישב כבר מבעוד יום על ספסל שנשמטה רגלו באופן שהשעין אותו על ספסל אחר, גם בשבת מותר, ולא חוששים שמא יתקע. ולזה התכוון רמ"א שהפנה פה לסימן שח (משנ"ב ס"ק נג).

ג. קורת הבית שנשברה

בתוך הסימן ראינו כמה מקרים שבהם דנו אם איסורם מצד מוקצה או מצד בונה. גם מיקום הסימן בסדר ההלכות בשו"ע הוא בין הלכות מוקצה להלכות בונה.

בסעיף ז מביא השו"ע מקרה, יוצא דופן בסימן, שיש בו גם איסור בונה וגם איסור מוקצה כאחד.

במסכת שבת (קנ"א ב) כתוב במשנה: "וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, לא שתעלה אלא שלא תוסיף". כלומר, קורה בבית שנשברה, אסור להחזיר אותה למקום או להעלות אותה גבוה יותר מהמקום אליו נפלה, מפני שזה בונה. אבל מותר לשים תחתיה ספסל כדי שלא תרד יותר.

בדף מג במסכת מבואר שההיתר לשים ספסל הוא רק כאשר הקורה רפויה עליו ואפשר ליטול את הספסל מתחת הקורה, שאם לא כן אסור מפני שמבטל כלי מהיכנו – דין מדיני מוקצה.

הרמב"ם הזכיר אתהגמרא הזו רק בדין מוקצה ולא בדין בניין ופסק (פכ"ה משבת ה' כה): "קורה שנשברה אין סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה אלא אם כן היו רווחים וכל זמן שיחפוץ יטלם כדי שלא יבטל כלי מהיכנו".

פסק השו"ע

השו"ע (סעי' ז) הביא את הדין לעניין בונה וגם לעניין מוקצה: "קורה שנשברה מותר לסומכה בארוכות המטה שהסכלי לא כדי שתעלה דאם כן הוה ליה בונה אלא כדי שלא תרד יותר והוא שיהיו רפויים שיכול ליטלם כשירצה אבל אם מהדקם שם אסור".

המגן אברהם (ס"ק יד) מעיר שדווקא בכלי מותר, אבל בעץ שאינו כלי, אפילו אם הכינו לטלטול ומותר לטלטלו מצד דיני מוקצה, אסור לסמוך בו, דמיחזי כבנין.

האליה רבה והתוספת שבת חולקים בזה על המגן אברהם ומתירים (משנ"ב ס"ק מט).

ד. השוואת גומות

הנושא האחרון בסימן, ששייך גם כן לדיני בניין הוא השוואת גומות.

במסכת עירובין (קד א) "דרש רבא: חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה. אמר ליה רב פפא לרבא, והתניא כשהוא מרדה - אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה! הדר אוקים רבא אמורא עליה ודרש: דברים שאמרת לפניכם טעות הן בידי, ברם כך אמרו משום רבי אליעזר: וכשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה".

הסוגיה שם עוסקת באיסור הוספה על בנין. ורבא מתיר להוסיף תבן בשינוי. תבן מותר מפני שאינו מבטלו שם ולכן אין בזה השוואת גומות אבל דבר שמבטלו שם אסור משום השוואת גומות. ושינוי הוא מצד עובדין דחול, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

פסק השו"ע

השו"ע (סעי' י) פסק: "חצר שנתקלקלה במימי גשמים יכול לזרות בהתבן ולא חשיב כמוסיף על הבנין ובלבד שישנה שלא יזרה לא בסל ולא בקופה אל בשולי הקופה שיהפכנה ויביא תבן על שוליה דהיינו על ידי שינוי אבל ביד אסור".

הט"ז (ס"ק י) אומר שמאחר והשינוי נצרך בשביל שלא יהיה עובדין דחול, על ידי גוי מותר, אם יש צורך הרבה.

המגן אברהם (ס"ק יז) אומר שהאיסור בעפר הוא רק במקום שמטרתו להשוות גומות, אבל בענין אחר, כגון לכסות רוק, מותר בעפר.